

Per Lindström

Perssons svårigheter

I min uppsats "Röda Turken och Viljans frihet" (RTVF, Filos Tidskr 1988:4) bjuder jag enligt Ingmar Persson (ibid 1989:2) på "en anrättning som för (Persons) sinne ter sig grumlig och oklar". "Lindströms huvudtes", fortsätter han, "förefaller att vara att det begrepp *fri* som cirkulerar i den traditionella viljefrihetsdebatten är ett "kvasi-deskriptivt" begrepp, d v s ett begrepp som normalt, men med orätt, betraktas som deskriptivt. "Förefaller att vara?—för den som kan läsa innantill är det ju alldeles klart att min "tes"är att det relevanta begreppet *fri* är kvasi-deskriptivt. Och vilket eller vilka begrepp *fri* det är som "cirkulerar i den traditionella viljefrihetsdebatten" har jag alls inte uttalat mig om. Annars var det rätt.

Men redan här börjar Perssons svårigheter.. "Att döma av hur termen "deskriptiv" används i värdeteorin", filosoferar han, "skulle man härav kunna sluta sig till att "fri" är en normativ eller värderande term...". Och det är visserligen möjligt att denna beskrivning av hur ""deskriptiv" används i värdeteorin" är korrekt, men vad har det med saken att göra? Och Persson lägger också snart nog märke till att denna slutsats rimmar illa med mitt exempel på ett kvasi-deskriptivt begrepp, nämligen begreppet *orsak*. (Varför stryker han då inte den, milt sagt, omotiverade reflektionen om hur "deskriptiv" används i värdeteorin?) Detta exempel "ger", enligt Persson, "vid handen att med ett kvasi-deskriptivt begrepp menas (menas?) ett begrepp, som vi normalt tror är tillämpligt på världen, men som faktiskt *inte* är det". Ger vid handen?—har Persson alldeles glömt att han bara några rader tidigare helt korrekt återgivit vad som "menas" med ett kvasi-deskriptivt begrepp? Om nu bara Persson härmed hade återvänt till utgångsläget vore väl ingen större skada skedd, men se det har han inte, inte riktigt: i det lilla uttrycket "tillämpligt på världen" har insmugit sig en tvetydighet, eller

möjligen mångtydighet, som kommer att visa sig fatal för Perssons vidare funderingar.

Med detta är det emellertid ingalunda slut på Perssons lidanden. "Om tolkningssvårigheterna hade stannat vid detta, hade allt varit gott och väl", suckar han, "problemet är emellertid att, även om min läsning hittills är riktig, tesen att begreppet *fri* är kvasi-deskriptivt (är) öppen för två tolkningar vilka kan benämnas den *agnostiska* respektive den *förnekande* tolkningen". (Här följer en alldeles missvisande skildring av hur jag "nått fram till" min "tes" och argumenterat för densamma.) "Enligt en näraliggande uttydning har", tycker Persson, "detta uttalande (ett uttalande som är avsett att vara liktydigt med att *fri* inte är deskriptivt) följande innebörd: vi kan inte fastställa sanningsvillkoren för (och därmed meningen av) "*fri*"— termen används på ett sätt som är hopplöst överskådligt; därför kan vi inte avgöra om termen är applicerbar eller ej. En klarsynt person måste inta en agnostisk hållning och varken bejaka eller förneka att individer är fria". Detta är alltså den "agnostiska" tolkningen, en tolkning som förefaller närmast självmotsägande: om vi inte kan "fastställa" meningen hos "*fri*", hur skulle vi då kunna "bejaka eller förneka att individer är fria"? Enligt den "förnekande" tolkningen, å andra sidan, är innebörden av uttalandet att ""*fri*" inte är tillämpbar på världen" den att "vi kan fastställa sanningsbetingelserna för tillämpningen av "*fri*"— och vi konstaterar att de inte är uppfyllda i världen. Detta utmynnar i en *förnekelse* av att vi är fria, ett *påstående* att vi *inte* är det".

Här har Persson möjligen rätt. Kanske går det att, med en viss ansträngning, förstå uttrycket "inte tillämpbar på världen" på dessa båda sätt. Men faktum är att jag i (de relevanta avsnitten av) RTVF inte använt mig av detta uttryck eller något liknande uttryck som lider av samma mångtydighet. Persson har alltså introducerat ett uttryck som jag inte använt mig av och sedan lastar han *mig* för de tolkningssvårigheter detta uttryck ger upphov till; en i sanning fruktbar metod som kommer att föra Persson från den egna segern till den andra i hans kamp mot grumlighetens och oklarhetens väderkvarnar.

"Är då Lindström en talesman för ovisshet eller förnekelse?" undrar Persson och i RTVF finner han stöd för båda möjligheterna, naturligtvis gör han det. Som stöd för att jag ansluter mig till den "agnostiska" tolkningen anför han att jag i RTVF säger att frågan om viljans frihet, när allt kommer omkring, inte är "en fråga rörande verklighetens beskaffenhet". Men den "agnostiska" ståndpunkten

innebär ju, i den mån den alls är begriplig, att frågan om viljans frihet just är en fråga om verklighetens beskaffenhet och därtill en svår, alltför svår, *fråga* som vi alltså, åtminstone för närvarande, bör avstå från att ha någon bestämd mening om. Och lika galet är det förstås att se det faktum att, enligt min uppfattning, begreppet *fri* är icke-deskriptivt i samma mening som (kan vi tillåta oss säga) Hume visade att begreppet *orsak* inte är ett deskriptivt begrepp, som stöd för den "förnekande" tolkningen". Det innebär ju att man alldeles missat poängen med Humes upptäckt.

Är jag då "agnostiker" eller "förnekare"? Ingetdera förstås. Båda dessa förutsätter ju att *fri* är ett deskriptivt (beskrivande) begrepp. Detta kan möjligen uttryckas med att säga att *fri* "inte är tillämpligt på världen" men då naturligtvis inte i den bemärkelsen som t ex begreppet *enhörning* inte är tillämpligt, d v s inte korrekt tillämpligt, på världen. *Enhörning* är ett fullt respektabelt deskriptivt begrepp men världen är nu en gång sådan att ingenting faller under detta begrepp; det finns inga enhörningar. Men det är inte, som Persson tycks tro, i denna mening av "inte tillämpligt på världen" som Hume upptäckte att t ex begreppet *orsak* inte äger tillämpning". (Populasens?). Vad Hume menade var naturligtvis inte att det finns en relation R mellan händelser som är sådan att, det faktum att h (verkligen) är orsak till H består i att h bär R till H, men som råkar vara tom, d v s sådan att ingen händelse h bär R till någon händelse H. Vad Hume avsåg att säga var i stället att det inte finns någon sådan relation. Och det är i *denna* mening som det relevanta begreppet *fri*, skulle jag vilja påstå, inte heller är ett deskriptivt begrepp. Det är naturligtvis möjligt att detta inte är riktigt, men för att visa det fordras helt andra argument än de Persson lyckats prestera.

Persson avslutar sin kritik av RTVF med ett antal allmänna reflektioner och smått magistrala tillrättavisningar. "Personligen" uppfattar han den agnostiska inställningen som "i högsta grad förhastad", detta "med tanke på att det bara under de två sista årtionena har skett betydande framsteg i förståelsen av frihetsbegreppet". Han är i stället "beredd att satsa (sina) slantar på förnekelsen, eller rättare sagt en modifierad förnekelse". Vilka de "betydande framsteg" är, som Persson har i tankarna och som alltså gjorts under de senaste tjugo åren, har jag ingen riktigt klar bild av. Men, om vi tillåter oss att förutsätta att Persson tillgodogjort sig dessa framsteg, förefaller de inte vara särskilt betydande.

Persson medger att "det givetvis är mycket besvärande om vissa av våra djupt rotade attityder visar sig vila på ohållbara föreställningar.

Vi ställs då", fortsätter han "inför dilemmat att antingen försöka kväsa (kväsa?) dessa reaktioner—vilket är svårt och smärtsamt—eller också fortsätta reagera på ett sätt som vi erkänner vara irrationellt. Att som Lindström försöka släta över predikament av sådana slag genom att hävda att det är "egentligen ganska självklart" att vi i vår egenskap av människor hamnar i dem" och "med slappt (slappt?) överseende (överseende?) konstatera "detta faktum" Är missklädsamt för en filosof". Men att jag i RTVF alls skulle ha försökt "släta över" något "predikament" är förstås alldeles fel. I stället har jag försökt att beskriva det relevanta "predikamentet" så klart och utförligt som jag ansåg vara nödvändigt och dessutom, felaktigt skulle det visa sig, tillräckligt för att det skulle framstå som "egentligen ganska självklart" att det här, till skillnad från vad flertalet filosofer som sysslat med frågan velat göra gällande, är fråga om en djup och, av allt att döma, olösbar konflikt mellan olika betraktelsesätt som dessutom båda är representerade i (dagens) common sense. Om denna inställning är "missklädsam för en filosof" så är i alla fall Persson inte rätt person att uttala sig om den saken.

Låt oss slutligen hoppas att Persson avstår från att spela polis och försöka "kväsa" sina egna och andras (populasens?) "djupt rotade attityder" i den mån han anser dem "vila på ohållbara föreställningar" för att i stället med överseende, slappt eller inte, konstatera att ett antal av dessa attityder visserligen, av allt att döma vilar på "ohållbara föreställningar" men samtidigt är så djupt rotade att priset för att "kväsa" dem, om det nu alls vore möjligt eller ens önskvärt, är alltför högt, och att det enda kloka är att tillåta sig själv och andra att "fortsätta reagera på ett sätt som vi erkänner vara irrationellt".